

Uygarlığa Giden Yollarda...

Arabalar

Tarihin en büyük buluşları sıralandığında baş sıralarda yer alanlardan biri tekerlek.

MÖ yaklaşık 3500 yılında Mezopotamya'da bulunan tekerlek, uygarlığın gelişiminde önemli bir rol oynadı. Çömlekçi çarkından su değirmenlerine kadar birçok alanda kullanılan tekerleğin en önemli kullanım alanıysa kuşkusuz arabalar. Geçmişten günümüze dek biçimi, amacı, teknolojisi değişse de arabalar temel işlevlerini yerine getirerek

günümüze dek ulaşılar ve gelişmeyi de sürdürüyorlar. Hayvanların çektiği arabalardan günümüzün modern otomobillerine dek arabaların öyküsü, aslında uygarlığın gelişiminin öyküsü. İnsanın ayağını yerden kesen bu araçlar ağır yüklerin taşınmasını, insanın uzak yollara dayanabilmesini sağlamış. Büyük göçlerde, hatta eğlence amaçlı yarışmalarda yine arabalar kullanılmış ve kullanılıyor.

Basit bir araba bile, aslında büyük bir bilgi birikiminin ürünü. Arabaların bulunuşu, tekerlekle hayvan gücünün birleştirilmesiyle gerçekleşti. Ağır yükler, önceleri evcilleştirilen hayvanların sırtına yükleniyordu. Sonraları, hayvanların arkasından sarkıtılan iki çubuk kullanılmaya başlandı. Arkada sallanan bu çubukların üzerine konan yükler, yük hayvanının da yardımıyla sürüklenecek, gidecekleri yerlere götürülürdü. Zamanla bu

çubukların altına dingil, tekerlek, oturulacak yerlerin de eklenmesiyle ilk arabaların ortaya çıktığı düşünülüyor. Arabalar, yalnızca tekerleğin kullanımını değil, arabayı çekecek hayvanların evcilleştirilmesi, arabaya koşulması için gem takımlarının ve araba okunun yapılması, bozuk yollara dayanıklı olması, hatta arabanın gidebileceği düzenli yolların yapılması gibi birçok karmaşık süreci beraberinde getiren bir birikim gerektirir. Sözgelimi

ünlü İspanyol kâşif Hernan Cortez, Amerika kıtasında Mayalarla ilk kez karşılaştığında bu uygarlığın tekerleği bildiğini ama hiç araba yapmadıklarını hayretle görmüştü. Sık ormanlarla çevrili bir bölgede yaşayan Mayaların araba sürececek yolları olmadığı gibi, arabalarına koşacak at, eşek gibi hayvanları da yoktu.

Gelişmiş arabaların çeşitli bölümleri bulunuyordu. Arabaya koşulan hayvanların birlikte yürümesini sağlayan, birinin diğerinden hızlı gitmesini ya da geride kalmasını engelleyen boyunduruk, bunlardan biriydi. Bir diğer parçasaysa, arabayla

hayvanları birbirine bağlayan ve arabanın gidiş yönünü belirleyen araba okuydu. Hayvanlar bu oka bağlanır ve arabayı çekerlerdi. Arabayı hareket ettiren tekerlekler, tekerleklerin üzerinde bincilerin oturması için oturaklar ya da yük taşımak için bir kasa yer alırdı. Gelişmiş arabalardaysa sallanmayı önlemek için bir ya da daha fazla sayıda yay bulunurdu. Böylece yolcular bozuk yollarda daha konforlu yolculuklar yapabilirlerdi. Yük arabalarındaysa yayların önemi daha büyüktü. Çünkü yaylar sarsıntıyı önlemenin yanında, arabanın daha kolay çekilebilmesini sağlardı.

Arabalar farklı ölçütlere göre çeşitli sınıflara ayrılıyor. Sözelimi tekerlek sayısına göre, iki, üç, dört tekerlekli arabalar; yaylı ya da yaysız

arabalar; koşum hayvanına göre, at, eşek, öküz arabaları ya da üst yapısının tasarımına göre farklı arabalar bulunuyor. Ticaret ve ulaşım açısından son derece önemli olan arabaların ortaya çıkışlarının MÖ 3500 yılında Mezopotamya'da tekerleğin kullanılmaya başladığı dönem olduğu sanılıyor. Sümer kentlerinden biri olan Uruk'ta topraktan çıkarılan bir tablette çiftçilerin ürünlerini taşıırken kullandıkları tekerlekli araçlar betimleniyor. Zamanla geliştirilen ilkel arabalar, yaklaşık bin yıl sonra MÖ 2500'lerde savaş arabası olarak kullanılmaya başlanmıştı. Arkası açık bir sepet biçiminde olan bu arabaları bir ya da iki at çekiyor ve arabada iki kişi yer alıyordu. O zamana dek savaşlarda yalnızca piyadeler yer aldığı için savaş arabaları çok güçlü silahlara dönüşmüşlerdi. Bu arabalar gittikçe yayıldı ve dünyanın her yerinde kullanılmaya başlandı. Yalnızca savaşlarda değil, avlanmak için de bu arabalar oldukça kullanışlıydı. Elde edilen arkeolojik belgeler gösteriyor ki, arabalar yalnızca yetişkinlerin dünyasına ait olmamış. Arabalar, binlerce yıldır çocukların oyuncakları arasında da yer alıyorlar. Çocuklar tarih boyunca yaptıkları gibi, günümüzde de arabaların minik kopyalarıyla oynuyor ve onların tekerleklerini döndürmeye devam ediyor.

Türklerin MÖ 2000'lerden önce araba kullanmayı bildiklerini Çin kaynaklarından öğreniyoruz. Orta Asya'da göçebe bir yaşam süren Türkler için, atları kadar arabaları da önemliydi. Göç sırasında eşyalar bu arabalara yüklenirdi. Hatta adına "yurt" denen büyük çadırların üzerine kurulduğu, çadırları hiç bozulmadan taşıyabilen arabalar da bulunurdu. Türklerin bir dönem savaş arabaları kullandıkları biliniyor, ama Türk ordusu ağırlıklı olarak daha seri olan süvari birliklerine dayandığı için savaş arabalarının kullanımı bırakılmış. Çinlilerin kullandığı savaş arabalarının özelliğiye bunlara dinsel bir önem verilmiş olması. Çinliler, bu arabaların gökyüzünü simgelediğini düşünürlerdi. Söylenceye göre gök gürültüsü tanrısı arabasını sürerken çıkan sestense gök gürültüsü meydana gelirmiş. Bu nedenle Çinlilere göre arabanın tavanı göğü, tabanını yeri, üzerinde otuz çubuk bulunan tekerlekleri

bir ayın otuz gününü ve tekerleklerin dönmesi de mevsimlerin döngüsünü simgeliyordu. Arabalar, bu dönemde ölü gömme törenlerinde de kullanılıyordu. Tıpkı Eski Mısır'da olduğu gibi ölen birisi arabasıyla birlikte gömülüyor ve öteki dünyada yolculuğuna devam edeceğine inanılıyordu. Arabanın bu kadar önemli olması arabacılık mesleğini de önemli bir hale getirmişti. İyi eğitilmiş birinin araba kullanmayı bilmesi bekleniyordu. Ayrıca, bu dönemde yapılan birçok yenilikle arabaların daha kullanışlı olması ve arabaya koşulan hayvanların, yüklerini daha kolay çekmeleri sağlanmıştı.

Anadolu'da araba kullanımı Hitit İmparatorluğu dönemine dek uzanır. Hitit ordusunun belkemiği olan savaş arabaları, onların bölgede yükselen bir güç olmasına yardımcı olmuştu. Savaş arabaları, o dönemin askeri alandaki en parlak araçlarıydı. Bunun yanında yolculuklar, taşımacılık gibi sivil amaçlarla da araba kullanımı yaygındı. Helenistik dönemde ve onu izleyen Roma İmparatorluğu egemenliğinde Anadolu, yollarla döşenmiş bir köprü gibiydi. Birçok yolun kavşak noktasında bulunan Anadolu'da ticaret, savaşlar ve yük taşımacılığı için arabalar yaşamsal önem taşıyordu. Hatta Roma İmparatorluğu döneminde arabalar eğlence amaçlı da kullanılmaya başlanmıştı. Devasa hipodromlarda yapılan araba yarışları halkın başlıca eğlence kaynağı olmuştu. Roma İmparatorluğu'nda usta araba yarışçılarına bir kahraman gözüyle bakılıyordu.

Ağır yükler taşıyan büyük arabalar Ortaçağ'da yaygınlaşmaya başladı. İki yerine dört tekerlekli

arabaların kullanımının artması, arabaya iki ya da daha fazla hayvan koşulması, koşum, göğüs kayışı, araba oku gibi parçaların gittikçe gelişmesine yol açtı. Kentlerin ve buna bağlı olarak kentleri birbirine bağlayan yolların artmasıyla araba yolculukları daha çok tercih edilir oldu. Geçmişte ata binmeyi bir erdem, arabaya binmeyiye köylülerin ya da aşağı tabakadan insanların uğraşı olarak gören soylular arasında tam tersi bir moda hakim olmaya başlamıştı. Gelişmiş, rahat arabalarda oturmak, bir at sırtında sarsıntılı ve yorucu bir yolculuktan çok daha iyiydi. Özellikle soylu kadınlar arabaları tercih ediyorlardı. Ortaçağın sonlarında dört tekerlekli arabaların yaygınlaşmasına karşın, köşeleri rahat dönebilen iki tekerlekli arabalar da kullanılıyordu. Sağa sola dönebilen ön tekerleklerin kullanılmaya başlanması ve ön tekerleklerin daha küçük yapılmasıysa 16. yüzyılda gerçekleşecekti.

Arabaların yaşadığı en büyük gelişme, kuşkusuz önce buharlı, sonra içten yanmalı motorlarla çalışan, çekmek için bir binek hayvanına gerek duyulmadığı arabaların ortaya çıkışı. "Kendi kendine hareket eden" anlamına gelen otomobil sözcüğü bu arabalar için kullanılmaya başlandı. Günümüzde otomobiller, eski arabaların tahtını çoktan ele geçirmiş durumda. Faytonlar ya da at arabaları artık turistik amaçlarla kullanılıyor. Otomobiller, binlerce yıllık bir saltanatın ardından yaşanan hızlı bir gelişmenin bir sonucu. Kentlerin büyümesine ve seyahat özgürlüğüne kolaylık getiren otomobillerin yerini gelecekte hangi taşıt alır dersiniz?

Gökhan Tok